

معرفی کتاب

تهیه کننده: محمدعلی زکی

عضو هیات علمی دانشگاه امام حسین (ع)

معرفی سه کتاب خارجی در زمینه جامعه‌شناسی توسعه

مقدمه

یکی از پیامدهای ملموس و بدیهی جنگ جهانی دوم، تمایل عموم دولتها و کشورها و متفکران در گسترش تولیدات علمی در زمینه‌های گوناگون بویژه در علوم اجتماعی است.

جامعه‌شناسی همچون سایر علوم پس از پایان جنگ به رشد قابل توجهی رسید که این رشد در شاخه‌های آن، همانند جامعه‌شناسی توسعه، جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، جامعه‌شناسی سیاسی و... ملموس و مشهود است.

ماهیت و طبیعت جامعه انسانی، تغییر و تحول است و یکی از مصداقهای تغییرات، مفهوم توسعه است، بنابر این ضرورت، متفکران اجتماعی به تولیدات علمی در خصوص مقوله تغییر و توسعه پرداخته‌اند. برای مطالعه دقیق جامعه‌شناسی توسعه مناسب است که به سؤالاتی اساسی توجه شود که معرفی این کتابها در راستای پاسخ بدین پرسشهای بنیادین است:

- الف) بحث درباره تغییرات اجتماعی بطور عام و توسعه بطور خاص.
 ب) شواهد تاریخی و تجربی در زمینه توسعه خصوصاً کشورهای جهان سوم.
 ج) رویکردهای نظری در خصوص جامعه شناسی توسعه.
 د) کاربردهای جامعه شناسی در برنامه ریزی و طراحی و پروژه های توسعه.

InTroduction to the Sociology of Development

مقدمه ای بر جامعه شناسی توسعه

ژوبشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

مشخصات کتاب و مؤلف رتال جامع علوم انسانی

کتاب «مقدمه ای بر جامعه شناسی توسعه» نوشته «آندریو وبستر»^(۱) از سوی «مؤسسه آموزشی مک میلان»^(۲) برای چهارمین بار در سال ۱۹۸۸ به چاپ رسیده است. آندریو وبستر به تدریس جامعه شناسی در دانشکده هنر و تکنولوژی وابسته به دانشگاه کمبریج اشتغال دارد.

مؤسسه انتشاراتی در معرفی کتاب بیان می کند که «این کتاب به بررسی روشن و شفاف در خصوص جامعه شناسی توسعه پرداخته است. پس از اینکه مؤلفان به برخی ایده های اساسی برای رهیافت جامعه شناختی توسعه پرداخته اند، به مناظره در خصوص برخی مفاهیم کلیدی در موضوع توسعه همچون فقر، نیاز و رابطه آنها با پیش شرطهای

اجتماعی و اقتصادی اشاره دارند. همچنین به آزمون و انتقاد رهیافتهای اصلی در بررسی تغییرات اجتماعی و رشد جهان سوم، نظریه نوسازی و نظریات توسعه‌نیافتگی توجه کرده‌اند. در ضمن به مباحث امروزی جهان سوم، که با فرایندهای توسعه همچون رشد جمعیت، گسترش آموزش، شهرنشینی و تغییرات سیاسی مرتبط است، توجه خاص مبذول داشته است.»

بخشی از مقدمه نویسنده

این کتاب مروری بر زمینه‌ها و تلاشهای موجود به عنوان مقدمه‌ای بنیادین در مباحث توسعه تلقی می‌شود. در سرتاسر کتاب موضوعات توسعه با تأکید بر جهان سوم تبیین شده است از این جهت که به آزمون فرایندهای اساسی تغییرات اجتماعی شامل صنعتی شدن، شهرنشینی، گسترش آموزش، رشد جمعیت و تغییرات سیاسی متکی بر شواهد موجود آزمون شده در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه پردازد. بنابر این بعید به نظر نمی‌رسد که در تحلیل جامعه‌شناختی توسعه باید آن را در کنار موضوع جامعه‌شناسی جهان سوم قرار داد.

چند اندیشه اساسی موجب نگارش کتاب شده است:

الف) تعبیرهای متفاوتی درخصوص تقسیم‌بندی جهانی از سوی متفکران همچون تعبیر جهان اول، جهان دوم، جهان سوم و یا ملتهای جنوب و شمال و یا کشورهای فقیر و غنی مطرح شده که نیازمند تفسیر و آزمون است.

ب) بخش عمده‌ای از نظریات توسعه، علاقه‌مند به چگونگی تبیین و توضیح ارتباط میان فرایندهای فرهنگی و اجتماعی با توسعه اجتماعی است.

ج) پژوهش درباره جامعه بهتر این است که برگزیده متکی باشد. اگر ما بخواهیم وجود و هویت خود را در حال حاضر درک کنیم نیازمند این بررسی هستیم که در گذشته چگونه بوده‌ایم. بررسی جنبه‌های تداوم تاریخی جامعه در شناخت روشن و واقعی وضعیت کنونی جامعه نقش مهمی ایفا می‌کند.

سازماندهی کتاب

این کتاب در ۲۱۸ صفحه منتشر شده و دارای ۹ فصل، ۶ نمودار و ۴ تصویر است. در پایان کتاب به معرفی منابع کتابشناسی به تفکیک فصول اشاره شده و در ضمن فهرست الفبایی مؤلفان و فهرست موضوعی نیز آمده است. عناوین فصول و چکیده مطالب آن عبارت است از:

فصل اول: جامعه‌شناسی توسعه: مقدمه، اهداف کتاب، سؤالات اساسی جامعه‌شناختی.

فصل دوم: اندازه‌گیری نابرابری و توسعه: مقدمه، مفهوم فقر و اجزای آن، جهان سوم و ماهیت فقر آن، عوامل تنوع و تعدد در جهان سوم، مشکلات اندازه‌گیری توسعه مبتنی بر GNP، استراتژی نیازهای اساسی، مفهوم توسعه از پایین، نتیجه‌گیری و خلاصه فصل.

فصل سوم: نظریه نوسازی: مقدمه، منشأ تاریخی نظریه نوسازی، بیان و معرفی نظریه نوسازی، سنت در مقابل تجدد، خلاصه نظریه و کاربردهای آن، انتقادات وارد بر نظریه نوسازی و نتیجه‌گیری.

فصل چهارم: نظریات توسعه‌نیافتگی: مقدمه، نظریه مارکس درباره سرمایه‌داری و تضاد طبقاتی، استثمار جهان سوم، مراحل سرمایه‌داری تجاری، استثمارگری و استثمارگری نوین، تبیین توسعه نیافتگی براساس نظریه امپریالیسم لنین، فرانک، انتقادات وارد و نتیجه‌گیری.

فصل پنجم: جمعیت، شهرنشینی و آموزش: مقدمه، جمعیت و رابطه آن با توسعه، ارتباط بین شهرنشینی و توسعه، بررسی آموزش و صنعتی شدن و رابطه آنها با توسعه، نتیجه‌گیری.

فصل ششم: توسعه سیاسی: مقدمه، نظریات توسعه سیاسی شامل ایجاد ملت و شکل‌گیری دولت، نظریه تکثرگرایی و مبارزه طبقاتی، سیاستهای جهان سوم و تحلیل عدم ثبات و نتیجه‌گیری.

فصل هفتم: همیاری و توسعه: مقدمه، منابع همیاری، عقلانیت اقتصادی برای همیاری، نقش همیاری در تحریک رشد، انتقادات وارد بر همیاری، نتیجه‌گیری.

فصل هشتم: نقد صنعتی شدن: مقدمه، مناظرات موجود درباره صنعتی شدن، انتقادات بوم‌شناختی بر صنعتی شدن، تکنولوژی جایگزین و نتیجه‌گیری.

فصل نهم: نتیجه‌گیری نهایی: مقدمه، بررسی مدلها و سیاستهای توسعه شامل مدل سنت و تجدد‌نوسازی، مدل وابستگی و توسعه نیافتگی سرمایه‌داری، رهیافت توسعه جایگزین.

Sociology and Development: Theories, Politics and Practices

جامعه‌شناسی و توسعه: نظریات،

سیاستها و شیوه اجرا

مشخصات کتاب و مؤلف

کتاب «جامعه‌شناسی و توسعه» نوشته «دیوید هولم»^(۳) و «مارک ام ترنر»^(۴) از سوی انتشارات مارتین»^(۵) در نیویورک برای اولین بار در سال ۱۹۹۰ به چاپ رسیده است. دیوید هولم در مؤسسه سیاست و مدیریت توسعه در دانشگاه منچستر به تدریس و پژوهش مشغول است و مارک ترنر در گروه تغییرات سیاسی و اجتماعی در دانشگاه ملی

استرالیایی به تدریس اشتغال دارد.

بخشی از مقدمه نویسندگان

نگارش و تألیف در زمینه جامعه‌شناسی و توسعه در حال حاضر با مشکلات متعددی روبه‌روست. برخی از این مشکلات با موضوعاتی همچون افزایش میزان تخصصی شدن مباحث مرتبط است.

در دهه ۱۹۸۰ میلادی عقیده مسلط و غالب این بود که احتمال ایجاد یک نظریه جهانی درباره توسعه یا توسعه نیافتگی وجود ندارد. پیامد پارادایم مسلط در حال حاضر به گونه‌ای است که جامعه‌شناسی تلاش وافر در تحلیل توسعه متناسب انواع رهیافتهای تحلیلی دارد. این کتاب در راستای این تلاش تلقی می‌شود تا بتواند برخی چارچوبهای مفهومی متعدد و متفاوت مرتبط با توسعه و جامعه‌شناسی را به کار برد.

اگرچه جامعه‌شناسی توسعه بطور محض و خالص به عنوان مبحثی جامعه‌شناختی تلقی می‌شود، رابطه تنگاتنگی با سایر حوزه‌های علوم اجتماعی مانند سیاست، انسان‌شناسی اجتماعی و اقتصاد دارد. کار جامعه‌شناس (که محور اساسی تأکید این کتاب است) یافتن ماهیت و طبیعت مباحث میان رشته‌ای در مطالعات توسعه است که واکنشی نسبت به ایده‌ها و نوشته‌هایی است که اشاره شد. لذا سعی ما در آزمون برخی مباحث میان رشته‌ای در این زمینه است.

جامعه‌شناسان و بویژه پژوهشگران و دانشجویان سعی در تحلیل تغییرات اجتماعی داشته‌اند. تلاشهایی در دهه اخیر در زمینه توجه به جامعه‌شناسی کاربردی در مطالعه و بررسی تغییرات اجتماعی صورت گرفته که این تلاش در حال افزایش است. ایده خاصی در جامعه‌شناسی رو به رشد است مبنی بر اینکه نه تنها جامعه‌شناسی توجه به تبیین توسعه دارد بلکه به رد و بدل کردن اطلاعات درخصوص فرموله کردن برنامه‌های توسعه، طراحی سازمانهای اجتماعی و برنامه‌ریزی و ارزیابی پروژه‌های توسعه عنایت روزافزون دارد. مباحث میان رشته‌ای مذکور به عنوان مهمترین اندیشه‌های کتاب، که در

دهه ۱۹۹۰ مطرح شده است، خواهد بود و طرح آنها موجب کاربرد پتر شدن مباحث اصلی در جامعه‌شناسی توسعه می‌شود. هدف عمده کتاب فراهم آوردن مباحث اساسی در ارتباط با توسعه با تأکید بر موضوعاتی همچون تغییرات اجتماعی و کنش اجتماعی است و در این زمینه سعی وافر در ایجاد نقش گسترده جامعه‌شناسی توسعه در برابر مباحث میان رشته‌ای متعدد خواهد داشت.

سازماندهی کتاب

این کتاب در ۲۵۱ صفحه و ۸ فصل منتشر شده است و ۱۲ جدول و ۴ تصویر دارد. در پایان کتاب فهرست جامعی از منابع مطرح شده در جامعه‌شناسی توسعه آمده و پس از آن نیز فهرست موضوعی بیان شده است. عناوین فهرست مطالب به قرار ذیل است:

فصل اول: مقدمه‌ای بر توسعه: اصطلاحات و مفاهیم اصلی مثل توسعه، جهان سوم، جنوب - شمال، علوم اجتماعی و توسعه، اهداف کتاب.

فصل دوم: زندگی در جهان سوم - آمار توسعه و تاریخ: تولید سرانه ملی، شاخصهای ترکیبی، داده‌های زمینه‌ای در توسعه مثل فقر، نرخ رشد جمعیت، مولید، امید زندگی، ساختار بخشهای اقتصادی، شهرنشینی، مطالعات موردی (۵ نمونه).

فصل سوم: رهیافتهای توسعه: نظریه نوسازی، رهیافت کلاسیک کارل مارکس، مکتب نئومارکسیستی وابستگی، شیوه تولید نئومارکسیستی، تکثرگرایی نوین و نتیجه‌گیری.

فصل چهارم: ابعاد جامعه‌شناختی تغییر در کشورهای جهان سوم: طبقات در ساختار اجتماعی، قومیت‌گرایی، خانواده و روابط خویشاوندی و جنس و نتیجه‌گیری.

فصل پنجم: سیاستهای توسعه: صنعتی شدن، رشد کشاورزی، جمعیت، آموزش، محیط و نتیجه‌گیری.

فصل ششم: جامعه‌شناسی کاربردی و برنامه‌ریزی توسعه: برنامه‌ریزی، مدیریت طرحهای اسکان در مناطق جدید، نظامهای دانش کشاورزی، ارزشیابی مشاهده

مشارکتی پروژه‌های توسعه و نتیجه‌گیری.

فصل هفتم: سازمان اجتماعی و توسعه: شواهد تاریخی درباره شرکت‌های تعاونی و توسعه محلی، رهیافت فرایند یادگیری و سازمان‌های محلی و توسعه نهادینه محلی، توسعه انجمن‌های آبیاری و نظام‌های آبیاری و نتیجه‌گیری.

فصل هشتم: نتیجه‌گیری.

The Sociology of Modernization and Development

جامعه‌شناسی نوسازی و توسعه

مشخصات کتاب و مؤلف

کتاب «جامعه‌شناسی نوسازی و توسعه» نوشته «دیوید هریسون»^(۶) از سوی مؤسسه «روتلیج»^(۷) برای چهارمین بار در سال ۱۹۹۳ به چاپ رسیده است. دیوید هریسون به تدریس جامعه‌شناسی در دانشکده مطالعات آفریقایی و آسیایی «دانشگاه ساسکس»^(۸) اشتغال دارد.

ناشر در معرفی کتاب و اهمیت آن معتقد است: «در این کتاب دیوید هریسون ارزیابی شفاف و حساب‌شده‌ای از نظریه نوسازی و همچنین اظهار نظر انتقادی نسبت به

ابعاد گوناگون نظریه توسعه نیافتگی را بیان می‌کند. مؤلف نشان می‌دهد که نوسازی و توسعه دو مفهوم مکمل هستند. هریسون انتقادی جامع از دیدگاه‌های اصلی درباره توسعه ارائه می‌کند. مواضع چپ سیاسی و طرفداران لیبرال راست جدید در چند دهه اخیر خدمتی ناچیز به مطالعات توسعه انجام داده‌اند.»

بخشی از مقدمه نویسنده

مؤلف در چندین صفحه، مطالبی را به عنوان مقدمه آورده است که به بخشی از تأکیدات آن اشاره می‌شود.

مؤلف با تکیه بر مطالعات تجربی خود در کشورهای گوناگون آفریقایی و آسیایی مقدمه خود را تنظیم کرده است. پس از بیان شواهد به تعریف توسعه و نوسازی می‌پردازد و اجمالی از نظریات غالب در توسعه را بیان می‌کند. مؤلف در پایان مقدمه به تقدیر و تشکر از شخصیت‌های متعددی پرداخته است که او را در تألیف کتاب یاری کرده‌اند.

سازماندهی کتاب

این کتاب در ۱۹۶ صفحه و ۵ فصل منتشر شده و در پایان کتاب، کتابشناسی و فهرست موضوعی و الفبایی آمده است. با توجه به فهرست مطالب می‌توان به اهمیت این کتاب، که مجموعه جامعی در حوزه نظری است، پی برد:

فصل اول: نظریه اولیه نوسازی: مقدمه، نظریه نوسازی، مطالعات تجربی اولیه، رهیافت اسملرو و ویستو و خلاصه.

فصل دوم: نظریه تطورگرایی جدید و نظریه نوسازی: پارسونز و تطورگرایی جدید، انواع دیدگاه‌های نوسازی و خلاصه.

فصل سوم: نظریه عقب‌ماندگی: مقدمه، مارکسیست‌های کلاسیک، لنین و امپریالیسم، نظریات توسعه نیافتگی، رهیافت پل باران، نظریه وابستگی، انتقادات فرانک از

جامعه‌شناسی توسعه، فرانک و نظام جهانی، نظریه نظامهای جهانی، عقاید بیمه امین و خلاصه.

فصل چهارم: انتقادات وارد بر دیدگاه نظامهای جهانی: مقدمه، انتقادات مارکسیستی، انتقادات غیرمارکسیستی، توسعه نظریه عقب‌ماندگی، شیوه‌های تولیدی و طبقه‌بندی آنها، توضیحی درباره طبقه اجتماعی و دولت در آفریقا و خلاصه.

فصل پنجم: نتیجه‌گیری: نظریه نوسازی و نظریه عقب‌ماندگی، نوسازی و توسعه، جامعه‌شناسی، نوسازی و توسعه، مسأله مدلها، توافق دیدگاه‌ها، موضوعات مستمر در جامعه‌شناسی نوسازی و توسعه.

یادداشتها

- 1- Andrew Webster
- 2- Macmillan Education
- 3- David Hulme
- 4- Mark M. Turner
- 5- St. Martin's Press, New York
- 6- David Harrison
- 7- Routledge
- 8- The Sussex university

